

Kitabın Adı	: Countering Terrorism
Yazarı	: Michael CHANDLER ve Rohan GUNARATNA
Yayın Tarihi	: 2007
Yayın Yeri	: Londra
Yayınevi	: Reaktion Books
Özeti Yapan	: Hasan AYKIN

ÖZET

Kitabın isminin Kontr-Terörizm olmasına karşın, genel olarak terörizmle mücadeleden ziyade El-Kaide terör örgütü bağlamında küresel nitelikli terörle mücadele konsepti üzerinde durulduğu görülmektedir.

Giriş bölümünde terörün küresel nitelik kazanan boyutuna vurgu yapılmaktadır. Terör çok boyutlu bir olgu ve onunla mücadelede de bu kapsamda çabalara girilmesi gerekmektedir. 21. Yüzyıl küresel terörizmin en önemli tehdit olduğu bir yüzyıl olacaktır. Çünkü terörizm, her türlü teknolojiyi kullanan, sınır tanımayan, hareketli postmodern bir yapıya kavuşmuştur. Bu yüzden yeni şekil alan terör tehdidi ile mücadele için uluslararası işbirliği, koordinasyon ve ortak çalışmalara ihtiyaç vardır. Terörle mücadelede var olan mücadele araçları kullanılırken aynı zamanda uzun dönemli stratejik adımlar atılmalı ve yapılan yanlışlar analiz edilmelidir.

“Terörist Tehdidin Bugünü ve Geleceği” başlığını taşıyan ikinci bölümde, El-Kaide tehdidi üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda, El-Kaide’nin tarihsel arka planı, gelişimi, geçirdiği aşamalar, günümüzde aldığı şekil ve gelecekteki yönelimi tartışılmaktadır. El-Kaide 2001 terör saldırıları sonrasındaki aşamada iyice kuşatılmış olmasının etkisi ile yumuşak hedef olarak tabir edilebilecek türden hedeflere yönelmiştir.

El-Kaide, küresel cihat çağrısı ile birlikte, Batı ve İslam arasındaki medeniyet çatışmasını körüklemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda bir yandan Batı’daki bazı hedeflere (Londra ve Madrid saldırıları) yönelirken aynı zamanda islami olmayan yönetimler olarak nitelendirdiği Ortadoğu ülkelerinde de eylemler düzenlemektedir.

El-Kaide Müslüman olmayanları yok et şeklindeki yaklaşımı ile en çok zayıat vermeyi hedefleyen bir anlayışa sahip bulunmaktadır. Asimetrik tehdit niteliğindeki bu yaklaşım, terör tehdidinin boyutunu birkaç kat artıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Yazar bu bölümde aynı zamanda El-Kaide terör örgütü ile ilgili ülke ve bölgeleri, Yemen, Afrika, Irak, Afganistan, Pakistan, Endonezya ve İran olarak sıralamaktadır.

El-Kaide'nin dünü, bugünü ile ilgili değerlendirmelerden sonra bölümün sonunda, mücadele kapsamında atılması gereken adımlar; İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik çaba harcanması, uluslararası işbirliği, koordinasyon ve yardımlaşmanın artırılması ve sorunun temel nedenlerini azaltacak türden uzun dönemli önlemler alınması olarak sıralanmaktadır.

İkinci bölümde, Amerika'nın 11 Eylül sonrasında Afganistan'da El-Kaideye karşı başlattığı savaşı Irak'ın işgali ile sürdürmesinin uluslararası kamuoyunda kabul görmediği vurgusu yapılmaktadır. Irak'ın işgali, İslam ülkelerindeki hükümetler dahil pek çok ülke tarafından ABD'nin terörle mücadelesine verilen desteğin azalması sonucunu doğurmuştur. Çünkü Irak'ın işgali, adil olmayan, haksız bir müdahale olarak görülmüştür. Bu ise negatif etki yapmıştır. Yazar dönemin yetkililerinin ağzından ABD'nin Irak konusunda "Ne kadar yanlış varsa tümünün yapıldığı" ifadelerini de aktarmaktadır. Yazar bu kapsamda düşmanın sadece bilinmesini yeterli olmadığını, amacının, kapasitesinin ve imkanlarının iyi bir şekilde anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Bu bölümde yapılan önemli bir vurgu da, "terörle savaş" kavramının yanlışlığı ile ilgilidir. Yazara göre terör bir taktiktir ve terörle savaş ifadesi yanlış bir ifadedir.

Üçüncü bölümde Irak'ın işgali tartışılmakta, ABD'nin Irak'ı işgalinin stratejik bir yenilgi olup olmadığı sorgulanmaktadır. Amerika Irak'ta bir açmazla karşı karşıyadır. Başarılı olamamıştır, ancak yenilip gitti imajı oluşturmamak için çekilememektedir de.

Irak'ın işgali pek çok açıdan terörü besleyen bir nitelik arz etmektedir. Irak yeni bir cihat alanı haline gelmiştir. Yazara göre, Irak'ta büyük miktarda Amerikan gücü bulunduğu sürece çatışmaların yıllar boyunca sürmesi kaçınılmazdır. Kısa vadede Irak'ta kanı durduracak bir çözüm bulunmamaktadır. Irak içinden ve dışarıdan önerilen Amerikan ve İngiliz askerlerinin Iraktan çekilmesinin Irak'taki yapıyı önemli ölçüde değiştirecek tek yol olduğudur. Bu durum kısa dönemde çok kan dökülmesine neden olacaktır ancak, Irak'a kendi kaderini kendisi belirleme imkanı verecektir.

Yazar Irak'ta yapılan yanlışlıklar nedeniyle Müslümanların İslam'ın saldırıya maruz kaldığı duygusuna kapıldığını belirtiyor. Bunun sonucu Batı dahil pek çok ülkeden Müslüman gençler cihat için Irak'a gelmiştir. Bu kapsamda Batı ülkelerindeki Müslüman gençlerin bu yöndeki çabalarına dikkat çekiliyor. Bu vurguların ardından, Irak'ın işgali sonrasında tüm dünyada terör tehdidinin eskisine oranla birkaç kat arttığını, Amerikalıların terörle mücadeleyi iyi yönetemediğini, durumu kötüleştirdiğini belirtiyor. Amerikan kaynaklarına göre Irak'ın işgali sonrasında terör olayları yüzde üç yüz artmıştır. Bundaki temel etken, yapılan yanlışlar sonucu İslamın tehdit altında olduğu duygusunun yaygınlaşması olmuştur.

Üçüncü bölümde, 11 Eylül 2001'den sonra öne çıkan ve Bush'un şer eksenini içinde zikrettiği İran üzerinde durmaktadır. Bush 2002 yılının başında yaptığı konuşmada, teröre destek olan ülkeler kapsamında şer ekseninden bahsetmiş ve İran'ı da bu ülkelerden biri olarak zikretmiştir. İran'ın nükleer çalışmaları da sürekli öne çıkan bir konudur. Yazar İran'a karşı yürütülen politika bağlamında Amerika'nın problemli bir alanına da temas etmektedir. Amerika insan ve dinle ilgili alanlarda sürekli problem yaşamaktadır. İran'ı tanımamış, İranlıların psikolojisini anlamamıştır. İran'ın şer eksenini içinde zikredilmesi, aslında modernleşme yönünde adımlar atan ılımlı İran Parlamentosu'nun ülkede güç kaybetmesine, radikalleşme yönündeki eğilimin güç kazanmasına yol açmıştır.

Amerika, İran'ın uzun tarihini ve diplomasi alanındaki tecrübesini de dikkate almamıştır. Nükleer çalışmalar sırasında İran, Rusya ve Çin ile işbirliği içine girmiş; Avrupa Birliği ile müzakere yapma bahanesi ile zamana oynamıştır. İran iki taraflı oynayabilen bir diplomasiye sahiptir. Terörizmle ilgili konularda ise bulanık bir ortam oluşturmayı başaramamıştır.

Beşinci Bölümde 11 Eylül Sonrasındaki tedbirlere rağmen terörizm tehlikesinin devam edip etmediği konusu irdelenmektedir. Yazara göre, tüm önlemlere ve El-Kaideye yönelik operasyon ve sıkıştırmalara rağmen terörizm tehlikesi hala önemini korumaktadır. ABD'nin El-Kaide'ye karşı yürüttüğü süreklilikle bu örgütün faaliyetleri önemli ölçüde sınırlandırılmış olabilir. Ancak, bu örgütle ilişkili, bu örgüte bağlı veya ondan ilham alan yapılanmalar dünyanın dört bir yanında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ise terörizm tehlikesinin hala sürdüğünü göstermektedir. 11 Eylül sonrasında Batı'lı ülkeler dahil Dünyanın pek çok farklı yerinde meydana gelen terör eylemleri bu tehlikenin göstergeleridir.

Yazar, politize ve radikalize olmuş Batı'daki Müslüman azınlıkların Batı için asıl tehdit olduğunu dile getirmektedir. Bu kapsamda El-Kaide örgütünün kendi başına oluşturduğu

tehdit yönetilebilir bir tehdit iken; bağı, ilgili ve ilham alan yapılanmaların oluşturduğu tehditlerin yönetilmesi çok güçtür. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve pek çok Avrupa ülkesi pek çok terörist için birer sığınma yeri işlevi görmektedir.

Yazara göre gelecekteki terörizmde de El-Kaide'nin tehdit olma özelliğinin azalacağı, fakat ondan etkilenen yapıların tehdidinin artarak devam edeceği öngörüsünde bulunmaktadır. Bunun için uluslararası alanda karar vericilerin konunun gerçek boyutunu anlamaları ve bu yönde uygun stratejiler geliştirmeleri önerisi getirilmektedir. Birleşmiş Milletlerin terörle mücadele kapsamındaki 12 temel Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyi Kararlarının etkin bir şekilde uygulanmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Bu anlaşmaların onaylanması ve etkin bir şekilde uygulanması, bir yandan mücadeleye katkı sağlarken diğer yandan BM'nin terörle mücadele alanında meşru güç olarak kabul edilmesini güçlendirecektir.

Yazar altıncı bölümde, Birleşmiş Milletlerin terörizmle mücadeledeki rol ve fonksiyonunu tartışmaktadır. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler uluslararası nitelikteki önemli güvenlik sorunlarının çoğunda yetersiz kalmıştır. Bazı sorunlara karşı yeterince çaba dahi göstermemiştir. Birleşmiş Milletlerin çaba harcamaması veya çaba harcadığı durumlarda da bunların yetersiz kalması bu kuruluşa karşı insanların bakışını ve güvenini etkilemektedir. Dünyada insanlar BM'ye nefret ve sevgi gibi iki karşıt duygu arasında kalarak bakmaktadır. Bunda ABD'nin kendi gündemini dünyanın güvenlik sorunlarının odağına yerleştirmesi ve bunda BM'yi kullanması önemli bir etkidir. ABD'nin gündemindeki sorunlar, BM'nin müdahale ettiği alanlarla örtüşmektedir. Yazar bu noktada, Ruanda, Bosna, Sudan'daki Darfur krizlerindeki BM'nin durumunun, BM için bir kara leke olarak kalacağını belirtiyor.

Yedinci bölümde, Afganistan'ın küresel terörizm tehdidi açısından oluşturduğu tehdit üzerinde duruluyor. Aslında, Afganistan'ın oluşturduğu tehdit bu ülkedeki Taliban ile sınırlı değildir. Afganistan'ın tehdit olması, aynı zamanda bu ülkede bulunan pek çok yetiştirme, silahlı eğitim kamplarının bulunmasıdır. Afganistan dünyanın değişik bölgelerindeki pek çok çatışma alanına mücahit yetiştiren bir üs haline gelmiştir. Yazara göre Afganistan'ın küresel terörizm konusunda oluşturduğu asıl tehdit bu noktada ortaya çıkmaktadır.

2001 Eylül saldırıları öncesinde Afganistan'ın küresel terörizm için oluşturduğu tehdit yeterince dikkate alınmamıştır. ABD'nin Doğu Afrika ülkelerindeki elçiliklerine yapılan terör saldırılarının arkasında Usame Bin Ladin'in olduğu yönündeki istihbarat üzerine Taliban rejimi üzerinde teröre destek ve üs olmaması yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu kapsamda BM

Güvenlik Konseyi devreye sokulmuş, 1267 ve 1333 sayılı Kararlar çıkarılmıştır. Ancak, bunların hayata geçirilmesinde etkinlik sağlanamamıştır. Müeyyidelerin uygulanmasını sağlamaya yönelik mekanizma etkin hale getirilememiştir.

Yazar 8 ve 9 uncu bölümlerde 11 Eylül sonrası uluslararası alanda gösterilen reaksiyonlar ve El-Kaide'ye karşı getirilen önlemlerin sıkılaştırılması üzerinde durmaktadır. 11 Eylül sonrasında ilk tepki NATO'dan gelmiş, kurum tarihinde ilk kez Washington Sözleşmesinin 5. Maddesini uygulamaya koyma kararı almıştır. Böylece NATO terörle savaşa katılmıştır.

Diğer tepki Birleşmiş Milletlerden gelmiştir. BM 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile terörle mücadeleye ilişkin önlemler öngörmüş terörün finansmanının önlenmesi amacıyla üye ülkeleri bağlayıcı kararlar almıştır. Bunlar arasında Karara ekli listelerde yer alan kişi ve kuruluşların malvarlıklarının dondurulması ve müsaderesi de yer almaktadır. Daha sonraki süreçte El-Kaide'ye karşı yaptırım ve önlemler sıkılaştırılmıştır.

Yazar onuncu bölümde önemi gittikçe artan terörün finansman boyutu üzerinde durmaktadır. Yazar finansmanı terörizmin yaşam kaynağı olarak nitelemektedir. Uluslararası toplumda terörün finansmanı ile mücadele konusuna ilgilinin gidecek arttığına vurgu yapılmaktadır. Yazar, terör örgütlerinin finansman ihtiyacı ve finans kaynaklarına ilişkin çok özet bilgiler de sunmaktadır.

Bölümle ilgili olarak önemle üzerinde durulması gereken bir husus, yazarın terör örgütlerinin iyi bir şekilde anlaşılması için bunların finans kaynaklarındaki değişimin yakından incelenmesi gerektiği şeklindeki yaklaşımıdır. Yazar bu kapsamda, El-Kaide'nin finans kaynaklarındaki değişimi, örgütün değişimi ile paralellik kurarak okuyucuya sunmaktadır. Sovyet işgali sonrasındaki ABD dahil yabancı ülke desteğine bağlı olarak faaliyet gösteren örgüt, daha sonra zengin Müslüman iş adamlarının yardım ve bağışları ile faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi, soğuk savaşın sona ermesinin ardından ise örgüt kendine yeni hedefler seçmeye başlamıştır. El-Kaide'nin finans yapısındaki değişmeye paralel olarak geçirdiği aşamalar, Pakistan, Sudan, Afganistan ve küresel cihat safhaları olarak sıralanmaktadır.

Finansman boyutu ile mücadele kapsamında, El-Kaidenin önemli miktarda fonları dünyanın değişik bölgelerinde dondurulmuştur. Ancak, El-Kaide ile bağlantılı, ilgili veya ondan ilham alan yapılanmalar, hücre şeklinde kendi kendilerini finanse etme gibi yolların yanında kredi

kartı dolandırıcılığı, ATM soygunları ve benzeri gelir getirici faaliyetler de yapmaya başlamışlardır. Yazar buna ilişkin örnekleri sıralamaktadır.

Onbirinci bölümde terörizm ile bilişim teknolojileri arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. Modern bilişim teknolojileri teröristlerin önemli bir silahı haline gelmiştir. Teröristler, interneti, propaganda, eğitim, adam kazanma, gelir elde etme, silah ve diğer malzemeleri temin ve iletişim amacıyla yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. İnternet modern cihadisler için çok önemlidir ve hafife alınmamalıdır.

Hangi kesimden olursa olsun terör örgütleri, siber alemi düşmanlarının moralini bozmak, kamuoyunu yanlış bilgilendirmek gibi amaçlarla da kullanmaktadırlar. Sanal kamplarda örgüt üyelerine bomba eğitimi vermekte, propaganda yapmaktadırlar. İnternetin terör örgütlerince ve teröristlerce yoğun olarak kullanılmasının ardında, ulaşılması kolay, sınırlayıcı düzenlemelerin az, sansürün ve hükümet kontrollerinin bulunmaması, tüm dünyadan geniş bir kitleye hitap edebilmesi, iletişimde anonimlik, ucuzluk, hız, her yerden erişilebilirlik gibi unsurlar bulunmaktadır. Terörün finansmanında, internet bankacılığı teröristlerin kimliğinin tespitini de sınırlamaktadır. Dolayısıyla teröristler küreselleşmenin sunduğu nimetleri sonuna kadar kullanmaktadırlar. Yazara göre teröristler interneti amaçları doğrultusunda kullanmada, kendileri ile mücadele edecek birimlerin çok önündedirler. Birkaç bin terörist siteye rastlamak mümkün iken, bunlarla mücadeleyi amaçlamış site sayısı sınırlı düzeydedir.

El-Kaide de başta internet olmak üzere bilişim teknolojilerinin tüm unsurlarını kullanmaktadır. Finansman terörizmin yaşam kaynağı ise, iletişim sinir sistemine tekabül etmektedir. İletişim teknolojileri ile El-Kaide tüm dünya üzerinde geniş bir ağa sahiptir.

Terörist sitelerin kapatılması çoğu kez güç olmasına rağmen, bu gerçekleştiğinde hemen bir yenisi başka bir yerde mantar gibi türemektedir. Terör örgütlerinin iletişim teknolojilerini suistimal etmelerinin önüne geçmek için “sigint” ve “elint” gibi istihbarat yöntemlerinin kullanılmaya başladığı belirtilmektedir. Bazı ülkelerde, şüphelilerin yakalanmasında önemli mesafeler alınmaya başlanmıştır. Yazar teröristlerin interneti kullanmalarını engellenmeye yönelik gerçekçi adımlar atılmasını önermektedir. Bu yapılırken, güvenlik ile özgürlükler arasındaki denge de gözetilmelidir. İnternetin sınır tanımaması nedeniyle bu alanda uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda Birleşmiş Milletlerin bir sözleşme hazırlayarak imzaya sunması önerilmektedir. Siber alemin terör amacıyla kötüye kullanılmasının engellenmesine yönelik tedbirler getirilmesi gerektiği

vurgulanmaktadır. Ancak Birleşmiş Milletlerin bu yönde çok ciddi adımlar atmadığı da belirtilmektedir.

Yazar tüm kitap boyunca küresel terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğine vurgu yapmıştır. Ancak uluslararası işbirliği liderliği gerekli kılmaktadır. Bu liderliği üstlenmesi gereken ise Birleşmiş Milletlerdir. Bölgesel ve alt bölgesel aktörler terörle mücadele rol oynaması gereken aktörlerdir. Bunlar bölgeyi, yapılacakları daha iyi bilirler ve etkileri de daha yüksektir. Ancak, tüm bunların üzerine Birleşmiş Milletlerin liderliği gerekmektedir. Ancak Birleşmiş Milletlerin böyle bir liderlik konusunda yeterince istekli olmadığı vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından terörle mücadeleye yönelik sözleşmeler önemli bir faktördür. Birleşmiş Milletler aynı zamanda Güvenlik Konseyi Kararları ile de terörle mücadele konusunda önemli bir güce sahiptir. Ancak, bu sözleşme ve kararların çıkarılması kadar etkin bir şekilde uygulanması da gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise, sözleşme ve kararların üye ülkelerce etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı hususunu takip edecek ve uygulamayanları uygulamaya zorlayacak mekanizmaların oluşturulmasıdır. Birleşmiş Milletler uygulamayı sağlamaya yönelik mekanizmaları oluşturmada yeterince etkin değildir. Terörle Mücadele Komitesi oluşturulmakta, ancak buranın başkanının seçimi ve atanması önemli bürokratik gecikmelerle gerçekleşebilmektedir. Benzeri bürokratik engeller ve liderlikten yoksun ve liderliğe gönülsüzlük pek çok alanda kendini göstermektedir. Yazar dünyanın daha barışçı olması için Birleşmiş Milletlerin bu alanda liderlik yapmasına vurgu yapmaktadır.

Son bölüm yazarın tüm kitap boyunca bölüm aralarına sıkıştırdığı temel tavsiyelerinin derli toplu sunulduğu bir bölüm özelliği göstermektedir. Yazara göre, terörizm konusu ile mücadele ederken, aynı zamanda sınıraşan terörizm konusu üzerinde de durulmalıdır. Terörizme neden olan konular üzerinde durulmalı, yangına körükle gidilmemelidir. Ebu Garip uygulamaları ve benzeri uygulamalarla, konuyu kaba güçle çözmeye çalışmak yangına körükle gitmektir. Sorunu çözmez, büyütür.

Üzerinde uzlaşılması gereken konuların başında terörizm tanımı gelmektedir. Bu kapsamda yazar 2005 Madrid zirvesi ve terörizmin tanımı üzerinde yapılan çalışmalar ve bunların sonuçsuz kalması konusunu üzerinde de durmaktadır. Terörizmin tanımı konusunda uzlaşılabilmesi çeşitli ülkelerin kaygılarından kaynaklanmaktadır. İslam ülkeleri, genel bir

tanım sonrası, Hamas ve Hizbullah gibi örgütleri terör örgütü olarak kabul etme durumunda kalmak istememektedir. Bu kapsamda işgalcilere karşı verilen mücadele kapsamındaki şiddetin terör kapsamında değerlendirilmeyeceği bir tanım talep edilmektedir.

Üzerinde önemle durulması gereken konulardan birisi de terörizmle mücadelenin insan hakları ve hukukun üstünlüğü sınırları içinde kalınarak yürütülmesidir.

Yazar daha önceki bölümlerde belirttiği gibi Birleşmiş Milletlerin terörle mücadelenin liderliğini eline almasını istemektedir. Bu kapsamda liderliğin bir hak değil bir sorumluluk olduğu vurgusu yapılmaktadır. Liderlik için uygun teknik destek, kapasite geliştirme ve yetkili bir organizasyona sahip olmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Terörle mücadele enformasyon merkezi oluşturulması, yaptırımların etkin bir şekilde takibinin önemi tekrar edilmektedir. İşbirliği yapmayan ülkeleri uyuma zorlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır. Birleşmiş Milletler Şartının VII bölümünün gerçek anlamı ile uygulanması sağlanmalıdır. Bazı konularda, etkin ve konuya özgü ad hoc komiteler oluşturulmalıdır.

Birleşmiş Milletlerin işleyişindeki bürokratik süreçler dikkate alınarak, etkili, yetkilendirilmiş daha küçük organizasyonlar oluşturulmalıdır.

Küresel terörizmde İslamı referans alarak ortaya çıkan terör örgütleri dikkate alınarak İslam içinde yaşanan krizler üzerinde durulmalıdır. Yaşanan krizlerin en iyi nasıl çözüleceğini yine Müslümanlar bilir ancak, çoğulcu bir şekilde inanç sistemine sahip olunacak bir ortam oluşturulmalıdır. Müslümanların değişik mezhepleri ile Müslümanlar ile diğer kültürlerin bir arada yaşamalarını sağlamaları küresel terörizm tehdidi ile mücadelenin önemli bir unsurudur.

Yazara göre tüm ülkeler bir araya gelerek ortak düşmanla mücadele konusunda imkan ve kapasitelerini bir araya getirmelidirler. Birleşmiş Milletler bünyesindeki anlaşmaları uygulamaya koymalıdır. Terörle mücadeledeki politik irade çok önemlidir. Bu kapsamda yapılması gereken en önemli şeylerden birisi Birleşmiş Milletlerin kendisini tehlikelerle mücadeleye uygun şekilde yenilemesidir. Birleşmiş Milletler çatışmaları, terörizmi ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme yönünde etkin adımlar atmadığı sürece, dünya karmaşa içinde olmaya devam edecektir.